

12.00.03. Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право; міжнародне приватне право / В. Д. Примак ; наук. конс. М. К. Галянич ; офіц. опон.: В. Л. Яроцький, Ю. Д. Притика, О. С. Яворська ; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. Київ: [б. в.], 2015. 32 с.

6. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2016_1_4

7. Мироненко О. Білль про права. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 209 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levenets_Yurii/Politychna_entsyklopediia.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-17>

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Нігченко Алла Григорівна

*кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових
дисциплін юридичного факультету,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Для України пошук оптимального балансу між національною безпекою та правами людини є ключовим стратегічним викликом конституційного державотворення. Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а ст. 17 закріплює захист суверенітету та безпеки як найважливішу функцію держави [1]. Цей людиноцентричний підхід розвивається у Законі «Про національну безпеку України» та Стратегії національної безпеки, де принцип «Безпека людини – безпека країни» визначає захист прав головною метою безпекової політики [2; 3].

Актуальність зазначеної теми набула критичного значення після запровадження воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року [4]. Згідно зі ст. 64 Конституції та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», будь-які обмеження прав мають бути

тимчасовими, пропорційними та чітко визначеними в указі Президента, причому низка прав є абсолютно недоторканими [1; 5].

Отже, у сучасних умовах національна безпека має аналізуватися не як позаправова підстава для державного розсуду, а як невід'ємний елемент конституційної системи гарантій, що одночасно створює умови для реалізації прав і встановлює легітимні межі державного втручання.

Науково-теоретичний фундамент цієї проблематики закладено у працях низки дослідників: А. Дуброва розкриває складний інституційно-правовий механізм захисту прав у межах воєнного стану [6]; С. Дроботов наголошує на гострій потребі чіткої конституційної дефініції категорії «національна безпека» [7]; О. Наливайко та Н. Братішко досліджують складний діалектичний зв'язок між безпекою та свободою [8]. Д. Чижов структурує систему забезпечення прав через правову, інституційну, ресурсну та організаційну підсистеми [9], а також пропонує вдосконалити компенсаторні механізми відновлення порушених прав [10]. Додатково А. Манжула та О. Сокурєнко обґрунтовують безальтернативність дотримання принципів пропорційності та прозорості у діяльності спецслужб [11], а О. Щербанюк визначає Конституційний Суд України ключовим арбітром у встановленні легітимних меж обмеження прав [12].

Сучасна доктрина інтегрує національну безпеку та права людини у єдину систему взаємозалежних гарантій, відкидаючи їхній антагонізм. У цьому контексті безпека реалізується у трьох аспектах: як об'єктивна передумова здійснення прав, як правомірна підстава для їх обмеження та як сфера позитивних обов'язків держави щодо їх захисту. Такий підхід підтверджує, що безпека держави є легітимною лише настільки, наскільки вона служить людині, її гідності та свободам.

Така людиноцентрична парадигма унеможливує суто державоцентричне тлумачення національної безпеки, вимагаючи натомість інтеграції в її зміст інтересів особи та суспільства. Водночас практична реалізація цього підходу наштовхується на зауваження С. Дроботова щодо ризиків надмірної дискреції через брак конституційної деталізації [7, с. 28]. Саме тому доктринально безпеку слід розуміти як стан захищеності, за якого виконання державою її обов'язків із захисту суверенітету не призводить до нівелювання змісту основоположних свобод.

У системному вимірі національна безпека інтегрована в механізм конституційних гарантій через нормативний, інституційний, організаційний та ресурсний елементи. Вона постає не як автономна сфера, а як функціональний вимір забезпечення прав людини. Втручання

у права в інтересах безпеки мають бути законними, пропорційними та мати легітимну мету (згідно з позицією КСУ). Таким чином, національна безпека одночасно виправдовує правомірні обмеження та сама підпорядковується верховенству права. Ефективність цієї моделі залежить від підзвітності сектору безпеки та ролі судового захисту, що забезпечує презумпцію перевірюваності будь-якого безпекового заходу через закон і конституційні стандарти.

Узагальнення проаналізованих джерел дає змогу стверджувати, що сучасна модель безпеки складається з трьох блоків: запобіжного (захист ладу), процедурно-обмежувального (критерії втручання) та відновлювального (компенсація шкоди). В умовах воєнного стану особливого розвитку потребує саме відновлювальний блок, спрямований на компенсацію шкоди та реабілітацію правового статусу особи.

Отже, національна безпека у конституційній державі виступає як невід’ємна умова, межа і механізм реалізації прав людини. Її легітимність прямо залежить від додержання критеріїв законності, пропорційності та наявності дієвого судового й цивільного контролю над сектором безпеки.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
6. Дуброва А. Інституційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод людини в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 3(63). С. 25-29. DOI: 10.32689/2523-4625-2022-3(63)-4.

7. Дроботов С. А. Конституційно-правове забезпечення національної безпеки в Україні. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. № 2(12). С. 24–29. DOI: 10.15587/2523-4153.2020.210858

8. Наливайко О. І., Братішко Н. А. Права людини як об'єкт національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 31–36. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-2-31-36.

9. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2021. № 4(74). С. 96–101. DOI: 10.32840/1813-338X-2021.4.15.

10. Чижов Д. А. Роль державного механізму в забезпеченні прав та свобод людини у сфері національної безпеки України : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 213 с.

11. Манжула А. А., Сокурєнко О. А. Права людини і національна безпека як об'єкт правового захисту у контексті діяльності Служби безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 227–229. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-6/55.

12. Щербанюк О. Права людини і національна безпека: проблеми забезпечення Конституційним Судом України. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.) Київ : ВАІТЕ, 2019. С. 368–376.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-18>

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ

Охньовська Інесса Миколаївна

студентка 3 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Вакарюк Людмила Василівна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри приватного права юридичного факультету,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

У сучасному правовому середовищі питання забезпечення належного рівня захисту трудових прав працівників набуває дедалі більшої актуальності. Практика свідчить, що порушення з боку роботодавців є